

Muzyka w średniowieczu

Materiały:

- nagranie [In Paradisum Deducant Te Angeli](#)
- nagranie chorału mozarabskiego [Sanctus](#), wyk. Ensemble Organum
- nagranie antyfony [Ave Regina Caelorum](#)
- nagranie hymnu [Ave Maris Stella](#) (benedyktyni z z Ganagobie)
- nagranie organum [Salve Regina](#), wyk. Ensemble Organum
- nagranie pieśni Bernarta de Ventadour [Can l'erba fresch](#)
- nagranie utworu Johanneses Ciconii [Merce o morte](#)
- nagranie utworu Mikołaja z Radomia [Magnificat](#)
- artykuł [Jak zapisywano muzykę](#) z materiałów Muzykoteki Szkolnej

Przebieg lekcji:

1. „Długa epoka”

- prosimy uczniów o przypomnienie podstawowych wiadomości o średniowieczu, jakie zdobyli na lekcjach języka polskiego i historii: orientacyjne daty ramowe, tzw. wzorce rycerza i świętego oraz rolę religii i Kościoła
- zwracamy uczniom uwagę na dwie kluczowe rzeczy: a) średniowiecze jest długą, trwającą tysiąc lat epoką, w czasie której niemal wszystkie aspekty ludzkiego życia zdążyły się zmienić; b) społeczeństwa średniowieczne dzieliły się na stany: chłopów, rycerzy, kapłanów itd. – każdy z tych stanów posiadał odmienną kulturę, a więc inną obyczajowość, język, wierzenia i wreszcie sztukę. Pytamy, czy uczniowie mogą na tej podstawie powiedzieć coś o sytuacji muzyki
- jeśli uczniowie nie dojdą do tych wniosków samodzielnie, uświadamiamy im, że różne stany średniowiecznego społeczeństwa posiadały różną muzykę, a muzyka ta na przestrzeni tysiąca lat ulegała daleko idącym zmianom; kiedy więc mówimy o muzyce średniowiecza, musimy być dokładni i wskazywać, czy mówimy np. o muzyce Kościoła czy rycerstwa w IX czy w XIV wieku; możemy przy tej okazji poinformować uczniów, że z sytuacji tej zdawano sobie wówczas sprawę, a odmienną muzykę ludzi Kościoła, ludu i uczonych z uniwersytetów opisał około roku 1300 Johannes de Grocheio

2. Muzyka Kościoła

- prosimy uczniów o wysłuchanie przykładu [In Paradisum Deducant Te Angeli](#) (wyk. Ensemble Gospiodi);
- pytamy uczniów, czy potrafią domyślić się, z jaką sferą życia należy ją skojarzyć oraz czy słyszeli kiedyś tę melodię; jeśli nie, to zwracamy im uwagę, że melodia ta jest używana w liturgii katolickiej do dziś
- opowiadamy uczniom o związku liturgii i muzyki oraz ich wspólnym kształtowaniu; przykładem do omówienia jest kształtowanie się stałych części mszy (*ordinarium missae*). Omawiamy różnorodność lokalnych tradycji śpiewu liturgicznego, co ilustrujemy przykładem [śpiewu mozarabskiego](#)
- prosimy uczniów o przypomnienie najważniejszych informacji o Karolu Wielkim i tłumaczymy, jakie znaczenie miało ujednoczenie liturgii, w tym muzyki liturgicznej dla budowy karolińskiego imperium; wyjaśniamy pochodzenie nazwy „chorał gregoriański” i opowiadamy legendę o Grzegorzcu Wielkim jako jego autorze; omawiamy podstawowe formy chorału, przede wszystkim antyfonę, prezentując nagranie antyfony [Ave Regina caelorum](#)
- wskazujemy rolę dwóch podstawowych narzędzi reformy liturgii: pisma neumatycznego i frankijskiej teorii muzyki opartej na analizie liturgii; rzeczą kluczową jest wskazanie uczniom procesu, w którym teoria badająca i systematyzująca chorał staje się następnie podstawą twórczości, co ilustrujemy przykładem hymnu [Ave Maris Stella](#)
- omawiamy praktyki rozszerzania liturgii wprowadzając pojęcia tropu, sekwencji i dramatu liturgicznego
- wskazujemy na możliwość wielogłosowego wykonywania muzyki liturgicznej, wskazując na praktykę organum i wprowadzając imiona Leoninusa i Perotinusza Wielkiego oraz nazwę „szkoły Notre Dame”; zagadnienie organum ilustrujemy przykładem organalnego wykonania [Salve Regina](#)

3. Muzyka w świecie rycerstwa

- prosimy uczniów o przypomnienie posiadanej już wiedzy historycznej o rycerstwie i elementach jego kultury ze szczególnym naciskiem na ideał miłości dwornej
- wskazujemy na poezję i pieśń jako podstawowe środki realizacji ideału rycerskiego, podkreślając ustny, niepisany charakter tej twórczości oraz rolę minstrelów jako zawodowych wykonawców
- odróżniamy południowofrancuski (Akwitania, Langwedocja, Prowansja) i północnofrancuski nurt kultury rycerskiej, a więc tradycję trubadurów i *chanson de geste*; omawiamy specyfikę postaci rycerza-poety na przykładzie Ryszarda Lwie Serce
- omawiamy rozprzestrzenianie się ideałów francuskich na przykładzie niemieckiego *minnesang* i *Cantigas de Santa Maria*, a następnie przejmowanie tradycji rycerskiej przez mieszczaństwo na przykładzie truwerów we Francji i meistersingerów w Niemczech – jako przykłady wprowadzamy nazwiska Adama de la Halle i Hansa Sachsa
- zagadnienie muzyki rycerskiej ilustrujemy wykonaniem pieśni Bernarta de Ventadour [Can l'erba fresch](#)

4. Uczona muzyka wielogłosowa - sztuka kompozycji

- omawiamy kluczowe momenty w rozwoju średniowiecznej notacji muzycznej: pojawienie się notacji diastematycznej (Guido z Arezzo) i notacji Franka z Kolonii, aby pokazać przekształcanie się notacji muzycznej z „pomocy dla pamięci” w fundamentalne narzędzie kompozycji; wraz z ewolucją notacji omawiamy krótko problemy wykonawcze, jakich nastrocza muzyka notowana niediastematycznie; polecamy uczniom samodzielne zapoznanie się z artykułem [Jak zapisywano muzykę](#), dostępnym na stronie muzykotekaszkolna.pl
- omawiamy motet izorytmiczny jako przykład wyrafinowanej formy muzyki komponowanej
- wprowadzamy odróżnienie *ars antiqua* i *ars nova*, omawiając fundamentalne cechy nowego stylu: kontrapunkt i znaczenie rytmu; wprowadzamy nazwiska Philippe'a de Vitry, Guillaume'a de Machaut i Johanneses Ciconii; wskazujemy na znaczenie uniwersytetów i środowisk dworskich dla rozwoju nowego stylu
- omawiamy krótko kontrowersje wokół *Ars nova* związane z papieskim potępieniem nowego stylu w bulli *Docta sanctorum*
- jako ilustrację prezentujemy nagranie utworu [Merce o morte](#) Johanneses Ciconii
- wskazujemy na wyłanianie się technik kluczowych dla następnej epoki na przykładzie *fauxbourdon*, prezentując nagranie *Magnificat* Mikołaja z Radomia

Krzysztof Moraczewski

Źródła zdjęć i ilustracji wykorzystanych w prezentacji:

2: <https://pl.pinterest.com/pin/537617274243773152/>

4: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Vitrail_moyen_age_cluny.JPG

6: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Pieter_Bruegel_the_Elder_-_Peasant_Wedding_-_Google_Art_Project_2.jpg

8: <http://www.alamy.com/stock-photo-st-bernard-of-clairvaux-1090-1153-and-the-cistercian-monks-taking-35638651.html>

10: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Guidonian_hand.jpg

12: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heinrich_von_Mei%C3%9Fen_\(Frauenlob\),_Minnes%C3%A4nger.png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heinrich_von_Mei%C3%9Fen_(Frauenlob),_Minnes%C3%A4nger.png)

14: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barbireau_illum.jpg